

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ของผู้เรียน

Learning Management According to Yonisomanasikara Principles
to Enhance Learners' Desirable Characteristics

พรภิรมย์ ยอดบุญ, พระพรหมพิริยะ มาลัยรักษ์

Pornpirom Yodboon, PhraPhompiriya Malaira

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: p.pirom1986@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 27 ตุลาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 17 พฤศจิกายน 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ (Abstract)

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติในชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักการคิดที่ทรงคุณค่าในทางพระพุทธศานานำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้สิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ที่เขาถนัด ร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน ดังนั้น ครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ แนวคิด และจุดเน้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา สามารถสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนทั้ง 8 ประการ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาจิตและการคิดอย่างถูกต้องและยังส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปในทางที่ดีงาม

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้; โยนิโสมนสิการ; คุณลักษณะอันพึงประสงค์

Abstract

Learning management is an important process in bringing the curriculum into practice in the classroom so that learners meet the quality required by the curriculum. And for the most effective learning management in the development of learners The author therefore presents the principle of Yonisomanasikara, which is a valuable concept in

Buddhism, to be applied to learning management to enhance the desirable characteristics of the learners. By giving students the opportunity to know things according to the learning process that he is good at. together with classroom activities. Therefore, teachers must have knowledge and understanding of the principles, concepts and focus related to learning management according to the Yonisomanasikara principle in order to enhance students' desirable characteristics. so that it can be applied to various learning activities both inside and outside the school able to enhance the students' 8 desirable characteristics, namely patriotism, religion, monarchy, honesty Discipline to learn live in sufficiency committed to work Love being Thai and having a public mind. It also affects the development of the mind and thinking properly and also affects the quality of life in a good way.

Keywords: Learning management; Yonisomanasikan; Desirable Characteristics

บทนำ (Introduction)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ โดยได้ระบุการจัดการศึกษาไว้ในมาตราที่ 6 ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาต้องการเน้นให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทางด้านร่างกาย สติปัญญา และความรู้แล้ว ยังเน้นความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ โดยเน้นเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้น ต้องพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ และได้ระบุไว้ในจุดหมายของหลักสูตร ข้อที่ 1 ว่า มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิด การกระทำไว้ในใจโดยอันแนบคาย มีการใช้สติพิจารณาไตร่ตรองโดยละเอียดรอบด้าน ประกอบด้วยเหตุและผลอันสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งกระบวนการคิดเช่นนี้เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบระเบียบ ตรงตามสภาพความเป็นจริง ตามเหตุตามปัจจัย และสามารถจำแนกแยกแยะออกมาอธิบายให้เห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549) ได้อธิบายการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธี ได้แก่ 1) การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2) การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ 3) การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา 4) การคิดแบบแก้ปัญหา 5) การคิดแบบบรรลธรรม-สัมพันธ์ 6) การคิดแบบคุณโทษและ

ทางออก 7) การคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม 8) การคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม 9) การคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน 10) การคิดแบบวิภาษวาท ซึ่งลักษณะการคิดดังกล่าว มีความเชื่อมโยงอาศัยและสัมพันธ์กัน เมื่อต้องเจอกับเหตุการณ์ต่าง ๆ การแก้ปัญหา จึงต้องมีการบูรณาการวิธีการคิดมาผสมผสานกัน เพื่อค้นหาทางออก หรือแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง อีกทั้งการคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดถูกต้อง มีระเบียบ มีเหตุผล เร้ากุศล นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการสอนที่มีลักษณะบูรณาการหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างผสมผสานกันได้อย่างลงตัว โดยมุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้แก่ผู้เรียน ครูและผู้เรียนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ซึ่งส่งเสริมและปลูกเร้าให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอน ในสาระการเรียนรู้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน โดยเน้นการคิดวิเคราะห์อย่างมีระบบ เป็นวิธีการแห่งปราชญ์ในการแสวงหาความรู้ การคิดเป็น ทำเป็น และการแก้ไขปัญหา (สุมนอมรวิวัฒน์, 2530) ดังนั้น การจัดเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ จะเป็นการเพิ่มกระบวนการฝึกคิดวิเคราะห์ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทความนี้นำเสนอ การจัดการเรียนการสอนตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักการคิดที่ทรงคุณค่าในทางพระพุทธศาสนานำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

1.1 ความหมายของการจัดการเรียนรู้

Hills (1982) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน ซึ่งจะต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบ ระเบียบที่ครอบคลุมทั้งหมด คือ เริ่มตั้งแต่การวางแผน การจัดการเรียนการสอน จนไปถึงการประเมินวัดผล ประเมินผล

สุวิทย์ มูลคำ (2549) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ คือสภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนด ซึ่งหมายถึงความรวมถึงรูปแบบการสอน วิธีสอน และเทคนิคการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2551) สรุปไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หรือหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการ

เรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่าง ๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล (2563) กล่าวว่า การเรียนรู้ (Learning) คือ กระบวนการหรือวิธีการที่ผู้เรียนใช้ในการสร้างความรู้ความเข้าใจเชิงลึก (Deep learning) ให้กับตนเองผ่านการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย มีความใฝ่ฝัน (Passion) ที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ นั่น ๆ ด้วยเหตุนี้ การจัดการเรียนรู้จึงเป็นหัวใจสำคัญของการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ 3 ประการ ได้แก่ 1) จุดประสงค์การเรียนรู้ 2) กระบวนการเรียนรู้ และ 3) การประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ คือ สภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนดไว้มีการวางแผนการจัดการเรียนรู้จนถึงการประเมินผล ซึ่งในการจัดการเรียนรู้มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม และผู้สอนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสัมพันธ์และการมีปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ที่ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้

1.2 ความสำคัญในการจัดการเรียนรู้

ยุพิน ศิริพละ (2537, อ้างถึงใน ประกาศิต อาณาภพแสนยากร, 2555) ได้ระบุถึงความสำคัญในการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์และสังคม การจัดการเรียนรู้และการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญ ดังนี้

1) การจัดการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้เร็วขึ้น จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียน 3 ประการ คือ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ดังนั้น ในการสอนของผู้สอนที่มีการวางแผนไว้อย่างมีเป้าหมาย ย่อมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2) การจัดการเรียนรู้ช่วยให้จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาบรรลุผล จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต้องการให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข ดังนั้น ในการสอนจึงต้องใช้วิธีการสอนหลายรูปแบบผสมผสานกัน ใช้เทคนิคการสอน และใช้จิตวิทยาเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

3) การจัดการเรียนรู้ช่วยพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้เป็นขั้นตอนสำคัญขั้นหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร คือ ในขั้นการนำไปใช้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงตัวผู้สอนจากผู้สอนมาเป็นผู้ชี้แนะผู้เรียนให้เป็นคนดี เข้าถึงองค์ความรู้

มีความสามารถในการคิด นำความรู้มาแก้ปัญหา เมื่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอนและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนเปลี่ยนกันนับได้ว่าการเรียนการสอนได้ช่วยพัฒนาหลักสูตร

4) การจัดการเรียนรู้เป็นการสร้างแบบอย่างให้กับผู้เรียนในการคิดการทำ ผู้สอนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นอย่างมากทั้งด้านเวลา ความคิด บุคลิกภาพและความประพฤติ การกระทำของผู้สอนจะอยู่ในสายตาผู้เรียนตลอดเวลา ผู้เรียนจะเลียนแบบผู้สอนโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อให้ลูกศิษย์ซึมซับสิ่งที่ดีจากตัวผู้สอน เช่น การตรงต่อเวลา การพูดจาชัดเจนการแสดงความคิดเห็นที่ตรงไปตรงมา สุภาพเรียบร้อย เป็นต้น

5) การจัดการเรียนรู้เป็นการเสริมสร้างความรู้ ผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะหรือแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าหาความรู้โดยการสังเกต สำรวจ ทดลอง วิเคราะห์จนพบคำตอบ ซึ่งเป็นวิธีการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง

6) การจัดการเรียนรู้พัฒนาความเป็นมนุษย์ทุกด้าน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้เน้นให้การจัดการเรียนรู้ต้องพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ค่านิยม การประพฤติปฏิบัติ ฯลฯ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” โดยคาดหวังว่า คนที่มีคุณภาพนี้จะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข มีความเท่าเทียมกัน เจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ คนในสังคมมีความสุขมีงานทำ รวมถึงสามารถประกอบอาชีพการงานอย่างมีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ (2557) ได้ให้ระบุความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ว่า เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการเรียน ตั้งใจเรียน และ เกิดการเรียนรู้ขึ้น การเรียนของผู้เรียนจะไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ ความสำเร็จในชีวิตหรือไม่ เพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับจัดการเรียนรู้ที่ดีของผู้สอน หรือผู้สอนด้วยเช่นกัน หากผู้สอนรู้จัก เลือกใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสมแล้ว ย่อมจะมีผลดีต่อการเรียนของผู้เรียนดังนี้คือ 1) มีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาวิชา หรือกิจกรรมที่เรียนรู้ 2) เกิดทักษะหรือมีความชำนาญในเนื้อหาวิชา หรือกิจกรรมที่เรียนรู้ 3) เกิดทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียน 4) สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ 5) สามารถนำความรู้ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมต่อไปอีกได้ อนึ่ง การที่ผู้สอนจะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน ทั้งทาง ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญานั้น การส่งเสริมที่ดีที่สุด ก็คือ การให้การศึกษา ซึ่งจาก ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนเป็นอย่างมาก

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญที่ก่อให้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม จากการได้รับการฝึกฝน และองค์ความรู้ ซึ่งช่วยให้จุดมุ่งหมายในด้านการจัดการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การสร้างแบบอย่างให้กับผู้เรียนในการคิดการทำงานเสริมสร้างความรู้ และช่วยพัฒนาความเป็นมนุษย์ทุกด้าน ทั้งทาง ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

2. แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์

2.1 ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง คุณภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นค่านิยมที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้การเรี ยนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในองค์รวม ทั้งด้านสติปัญญาและคุณธรรม อันจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงสงบสุขในสังคมโดยรวม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

กระทรวงศึกษาธิการ (2554) ได้ให้ความหมายคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง คุณลักษณะที่สังคมต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำ

โดยสรุปแล้ว คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะในด้านการมีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก ที่ดีงาม ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน อันจะนำไปสู่ความมั่นคงสงบสุขและเจริญก้าวหน้าในการพัฒนา ชุมชน สังคมและประเทศชาติ เป็นการฝึกและอบรมบุคคลให้รู้จักระเบียบข้อบังคับของสังคม ให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองและอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างสงบและมีความสุข

2.2 ความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้สรุปการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องผสมผสานศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ความรู้เกี่ยวกับตัวเอง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดิจิทัล ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การประกอบสัมมาชีพ และการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข โดยต้องบูรณาการองค์ความรู้ให้ผสมผสาน เหมาะสมกัน พร้อมทั้งปลูกฝังศีลธรรมอันดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้ครอบคลุมทุกวิชา โดยให้โรงเรียนดำเนินการประเมินผู้เรียน โดยเริ่มจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่ไปกับการจัดการเรียนรู้ ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกันในทุกระดับ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545)

ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยขยายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกกลุ่มได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ โดยตระหนักถึงการพัฒนาประชาชนในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านความพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นความสำคัญในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเห็นสมอกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตามหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.3 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งมั่นในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีของชาติ ดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติไทย ศรัทธา ยึดมั่นในศาสนา และเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

2) ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา ใจ

3) มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม

4) ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

5) อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

6) มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การทำงาน ด้วยความเพียรพยายาม อุตุน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

7) รักความเป็นไทย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าร่วมอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

8) มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่บูรณาการอยู่ในการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด ทั้งนี้คุณลักษณะเหล่านี้ได้กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การจบหลักสูตรด้วยเหตุนี้ ในการจัดการเรียนรู้จึงต้องพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ควบคู่ไปพร้อมกัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ

3.1 ความหมายของโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551) ได้กล่าวว่า ในคัมภีร์ชั้นอรุทธกถาและฎีกาได้ให้ความไว โดยวิธีแสดงโวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแง่ ๆ ดังต่อไปนี้

1) อุบายมนสิการ เป็นการคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ การคิดอย่างมีวิธีหรือถูกวิธี ซึ่งหมายถึง การเข้าถึงความจริง สอดคล้องกับแนวสัจจะ ซึ่งทำให้รู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2) ปถมนสิการ เป็นการคิดถูกทาง ต่อเนื่องเป็นลำดับ หมายถึง ความคิดที่เป็นระเบียบตามหลักเหตุผล ไม่ยุ่งเหยิงสับสน จิตไม่แว็บติดพันในเรื่องนี้ แต่เดี๋ยวกลับเตลิดไปคิดอีกเรื่องหนึ่ง จิตยุ่งเหยิงนี้กระโดดไปมา ไม่เป็นขึ้นเป็นอัน แต่รวมทั้งความสามารถในการชักความนึกคิดไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3) การณมนสิการ เป็นการคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องตามลำดับ

4) อุปาทกมนสิการ การคิดการพิจารณาให้เกิดกุศลธรรม เช่น การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, 2544) ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การพิจารณาโดยแยบคาย และโยนิโสมนสิการ คือ ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธี ถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรองลึกกลงไปจนถึงรากถึงโคน แล้วสกัดออกมาเป็นองค์ความรู้ได้ว่า สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี เป็นต้น และโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการพิจารณาทางปัญญาสำหรับวิเคราะห์ข้อมูล เป็นแหล่งก่อเกิดแห่งความเห็นชอบ ประกอบด้วยเหตุด้วยผล เป็นวุฑฒิธรรม คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิต

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัยมูลคำ (2545) กล่าวถึง โยนิโสมนสิการ มาจากคำว่า "โยนิโส" แปลว่า เหตุ ต้นเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิดปัญหา อุบาย วิธีการ และ "มนสิการ" แปลว่า การทำในใจ การคิดการคำนึง ใส่ใจพิจารณา เมื่อรวมเป็นโยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย

ทิตนา แคมมณี (2540) กล่าวถึง โยนิโสมนสิการไว้ว่า "การคิดเป็น" คือการที่บุคคลรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง โดยคิดตามเหตุตามปัจจัย สืบค้นตั้งแต่ต้นเหตุตลอดไปจนถึงผลสุดท้ายที่เกิด วิเคราะห์แยกแยะออกให้เห็นถึงสภาพที่เป็นจริง คิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุ โดยไม่เอาความรู้สึกอุปทานของตนเองเข้าไปจับหรือครอบคลุม บุคคลนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญา

สรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย การคิดพิจารณาอย่างละเอียด ถี่ถ้วน และลึกซึ้ง หรือการคิดที่ถูกวิธี มีระเบียบและสร้างสรรค์ โดยเป็นการคิดที่ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นตัวกำกับ ซึ่งทำให้สามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น โดยคิด และวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ ระเบียบ ต่อเนื่องกัน คิดจากเหตุไปหาผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

3.2 ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

นักศึกษาพระสงฆ์ท่านผู้รู้ท่านผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาท่านเหล่านี้ได้มองเห็นคุณค่าของโยนิโสมนสิการที่เป็นวิธีการคิดทางพระพุทธศาสนาดังที่ท่านได้เสนอแนวคิดไว้ต่าง ๆ ดังนี้

สะอาด ภิญโญศรี (2552) โยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิดที่เกิดจากการฝึกฝนอารมณ์ทางด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดปัญญาในขั้นสูง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการขจัดอวิชชาและตัณหาที่เกิดขึ้นในจิตใจของปุถุชนคนทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการคิดของปุถุชนนั้น อวิชชาและตัณหาก็คงจะมากำกันเสมอ แต่ในบางครั้งอวิชชาแสดงออกมาเป็นตัวหลัก ตัวตัณหาแสดงออกมาเป็นตัวแฝง บางครั้งตัณหาแสดงออกมาเป็นตัวหลัก ตัวอวิชชาเป็นตัวแฝง ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบัน ที่เน้นกระบวนการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมไทยเน้นบรรยากาศที่เรียบง่ายเป็นกันเอง มีลักษณะที่เหนียวแน่นจิตใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักยินดี และมีความกลมไส

กิตติ พัฒนตระกูลสุข (2542) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า การจะพัฒนากระบวนการเรียนการสอนอะไรสักอย่างขึ้นมาใหม่ นักศึกษามักมองไปที่ประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งการมองประเทศเหล่านั้นมองในลักษณะศึกษาข้อดีข้อเสียเพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยมีใช้มองเพื่อเอาแบบอย่างแท้จริงแล้วสังคมไทยมีหลักพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการรู้จักคิดรู้จักพิจารณาที่เรียกว่า "โยนิโสมนสิการ" คือการสอนให้รู้จักคิดเป็นคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลคิดในทางที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลายคิดในทางที่จะทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการเรียนการสอนให้นักเรียนในสังคมไทยไม่ค่อยส่งเสริมโยนิโสมนสิการเท่าที่ควร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2549) ได้กล่าวถึงโยนิโสมนสิการว่า เมื่อใดที่เด็กมีโยนิโสมนสิการอย่างแท้จริงแล้วเด็กจะสามารถเอาประโยชน์ได้จากทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่จากสิ่งที่เลวที่สุด เพราะโยนิโสมนสิการไม่ว่าจะมีวิธีคิดแบบใดก็ตามแต่ ก็มีสาระสำคัญสองอย่างคือ 1) สามารถมองและคิดพิจารณาให้เข้าถึงความจริงของสิ่งนั้น 2) สามารถฟันประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ ได้ไม่ว่ามันจะเลวร้ายแค่ไหนก็เรียนรู้เอามาใช้ได้ จะต้องทำสองอย่างที่ว่านี้พร้อมกัน ถ้าใช้หลักนี้จะพัฒนาเด็กได้ผลหลายอย่าง ฉะนั้น โยนิโสมนสิการจึงเป็นองค์หลักของการศึกษาที่จะต้องเน้นกันอยู่ตลอดเวลา

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2551) และคนอื่น ๆ ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า เป็นวิธีการคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดอวิชชา และบรรเทาตัณหา กล่าวคือ ผู้รู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงเป็นผู้ที่คิดเป็นคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลซึ่งจะเป็นทางที่เข้าถึงความจริงทั้งหลายทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ ถ้าบุคคลทุกคนคิดเป็นก็ย่อมคิดในสิ่งที่ถูกต้องไม่ปล่อยใจให้หลงไหลเพลิดเพลิดในวัฒนธรรมจากภายนอกที่หลั่งไหลเข้ามาซึ่งในสภาพการณ์ปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีในทุกด้านตลอดทั้งเป็นยุคข้อมูลข่าวสารความเจริญทางด้านวัตถุเป็นสิ่งเร้ายั่วยู่ให้บุคคลหลงไหลไปกับความยั่วยวนต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาถ้าบุคคลคิดเป็นก็ย่อมเกิดปัญญาไม่ปล่อยใจให้

ผลิตเพลินหลงใหลในความสำเร็จต่าง ๆ ในโลกสมมติกับเห็นคุณค่าและโทษของมันมีปัญหาในการสลัดสิ่งที่ไม่ดีออกไปอีกทั้งรู้จักคิดที่จะดำรงชีวิตให้ตั้งอยู่ในทิศทางที่เหมาะสม

จากแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของโยนิโสมนสิการ พบว่า โยนิโสมนสิการมีความสำคัญเนื่องจากการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการวิธีคิดชนิดหนึ่ง หรือเทคนิคอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดความคิดเช่นเดียวกันกับการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายและฉับไว รู้เท่าทันต่อประสบการณ์ต่อวัฒนธรรมต่อสิ่งที่ถ่ายทอดหลังไหลเข้ามาไม่ว่าจากอดีตของตนหรือจากที่อ่านภายนอกก็ตามแล้วพิจารณาหาทางทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

4. การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ

ก่องแก้ว เจริญอักษร (2539) ได้เสนอรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการ ดังนี้

1) ผู้สอนตั้งจุดประสงค์การเรียนรู้ว่า ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจและปัญญา หรือเรียกว่า “ความรู้สึกรู้จักคิด” ไปในแนวทางที่ดี และสามารถเข้าถึงความรู้ได้ตามความถนัดของตนโดยการแสดงเจตคติเป็นข้อเขียน

2) ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นการส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนการศึกษาตามแนวพุทธ 2 ประการ ดังนี้

2.1 ปัจจัยภายนอก หมายถึง การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ได้แก่ การสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้ใฝ่คิด ทำให้เกิดศรัทธา และเกิดความรักในความรู้ที่ได้จากการศึกษาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้ เช่น การเยี่ยมชมความงดงามของวัดและพระสงฆ์ และกิจกรรมการฝึกสมาธิ เพื่อให้จิตสงบ กิจกรรมทั้งสองช่วยสร้างศรัทธาต่อการเรียนเป็นอันมาก

2.2 ปัจจัยภายใน หมายถึง การฝึกใช้ความคิดพิจารณา ผู้สอนกำหนดสิ่งให้ผู้เรียนพิจารณา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่ได้สัมผัสจากการศึกษาเองตามลำพังอีกด้วย กิจกรรมการฝึกใช้ความคิดทั้งสองมีผลให้ผู้เรียนแสดงความเห็นสิ่งที่ได้สัมผัสและพิจารณาแล้ว โดยใช้เหตุผลตามหลักธรรม

3) การจัดสรรปัจจัยภายนอก และภายในควบคู่กัน คือ การจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนที่ดี และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดของตนเอง ทั้ง 2 ประการนี้ ส่งเสริมเกื้อหนุนกิจกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปตามจุดประสงค์ คือ สามารถพัฒนาจิตและปัญญาไปในทางที่ดีงามได้ และผู้เรียนสามารถที่จะควบคุมตัวเองให้ใช้เหตุและผลมากกว่าการใช้ความรู้สึก แสดงว่า ถ้าผู้สอนส่งเสริมให้พัฒนาปัญญาได้ ย่อมมีผลต่อการพัฒนาจิตของนักเรียนได้อย่างสำคัญ

4) แบบฝึกหัด ผู้สอนออกแบบการเรียนรู้โดยการให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด พิจารณา และนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม มาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้

กับการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ การสร้างแบบฝึกหัด จึงต้องเชื่อมโยงกับเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว

สมน อมรวิวัฒน์ (2542) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะของกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์ ดังนี้

1) กระบวนการพัฒนาปัญญา มีความสมบูรณ์โดยตลอด คือ จุดหมายและระดับ ได้แก่ โลภีย ปัญญาและโลกุตตรปัญญา มีขั้นเริ่มต้น คือ สัจญาและศรัทธา มีวิธีดำเนินการที่เน้นการทดลองฝึกปฏิบัติ และพิสูจน์ความจริงของสาระการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2) กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะบูรณาการ คือ ฉายภาพรวมของบัณฑิตและอธิบายให้เห็นความผสมกลมกลืนขององค์ประกอบปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญญา เช่น ทาน ศีล ภาวนา ศรัทธา โยนิโสมนสิการ การเว้นชั่ว ทำดี จิตบริสุทธิ์ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นต้น

3) กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะพัฒนาการที่ก้าวเวียน มิใช่การพัฒนาแบบขั้นบันไดตรง ๆ เพราะความเจริญองงามทางปัญญามีลักษณะที่สัมพันธ์กันตั้งแต่จุดเริ่มจุดก้าวและจุดผ่านขึ้นไป พระบรมศาสดาสัมมาพุทธเจ้าทรงเป็นนักวางระบบและระดับความรู้ที่ละเอียดลึกซึ้งที่สุด

4) กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะที่ยังรากลึกลงด้วยมิใช่พุ่งขึ้นอย่างเดียว

5) กระบวนการพัฒนาปัญญาตามนัยของพระพุทธศาสนา เน้นการสร้างแรงจูงใจและสิ่งเร้า (ศรัทธา) และการฝึกฝนตนเองแต่เมื่อเกิดสมาธิและปัญญาแล้วต้องละสิ่งเร้านั้นเสียเหลือแต่ปัญญาและองค์ความรู้ทุกอย่างที่มนุษย์ได้เรียนรู้ต้องมีสติกำกับและมีแนวทางปฏิบัติที่ซอธรรม คือ มรรคมืองค์แปดเสมอ

6) กระบวนการพัฒนาปัญญาตามนัยของพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งหมายเพียงได้เกิดปัญญาเท่านั้น แต่อุดมการณ์สูงสุด คือ การใช้ปัญญาปฏิบัติให้เกิดอิสรภาพอันสมบูรณ์คืออิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมภายนอกและอิสรภาพในจิตใจของตนเอง

4.1 จากจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ผู้เขียนสามารถสรุปเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ดังต่อไปนี้

4.1.1 หลักการ

ครูผู้สอนสามารถนำหลักโยนิโสมนสิการไปพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี โดยเน้นวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอุบาย ปลูกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและกลุ่มสาระการเรียนรู้

4.1.2 ขั้นนำ

ครูควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน จัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้เอื้อต่อการใฝ่รู้ใฝ่คิด เกิดความรักในความรู้ที่ได้ศึกษากิจกรรมที่จัดให้ แจ่มจุดประสงค์ของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของตนเอง แล้วนำเสนอหรือยกตัวอย่างเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาเป็นกรณีตัวอย่าง พร้อมแนะนำหลักวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ สำหรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน พร้อมทั้งนำเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ เช่น สื่อการเรียนการสอน

4.1.3 ขั้นสอง

- 1) เสนอเนื้อหาสาระสำคัญของบทเรียน กำหนดสิ่งให้ผู้เรียนพิจารณา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่ได้สัมผัสจากการศึกษาด้วยตนเอง
- 2) แนะนำแหล่งค้นคว้าข้อมูล
- 3) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จริง รู้ชัด ตามหลักโยนิโสมนสิการ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์
- 4) จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และสรุปความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ
- 5) ฝึกการสรุปประเด็น และนำเสนอข้อมูลความรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

4.1.4 ขั้นสรุป

- 1) ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้
- 2) ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผลการปฏิบัติ
- 3) ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียน
- 4) ครูประเมินผลไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากการสังเกตพฤติกรรม การอภิปรายเหตุผล การแสดงความคิดเห็นของนักเรียน และการประยุกต์ใช้ความรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

บทสรุป

การจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่สำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติในชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้สิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ที่เขาถนัด ร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน ดังนั้น

ครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ แนวคิด และจุดเน้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ จัดการเรียนรู้โดยเน้นวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอุบาย ปลุกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของสถานศึกษาและกลุ่มสาระการเรียนรู้ สามารถสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนทั้ง 8 ประการ ได้แก่ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัยใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มีความมุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาจิตและการคิดอย่างถูกต้องและยังส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปในทางที่ดีงาม

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2554). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2560). *แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2560-2579*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ก่องแก้ว เจริญอักษร. (2539, มกราคม – มีนาคม). การสอนแนวโยนิโสมนสิการ : กิจกรรมแบบฝึกหัดและคุณธรรม. *วารสารครุศาสตร์*. 24(3): 23 – 35
- กิตติ พัฒนตระกูลสุข. ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับ Constructivism โยนิโสมนสิการ. *วารสารคณิตศาสตร์*, 2542.
- ทีศนา แคมมณี. (2540). *ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โอเดียนสแควร์.
- ประกาศิต อานุกาภาพแสนยากร. (2555). *การจัดการเรียนรู้*. มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9). (2544). *ภาษาธรรม*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). *การดูแลสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 10.

- กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
 _____ . (2551). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 _____ . (2549). *พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2557). *คู่มือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*.
 ปทุมธานี: ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล.
 ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. ก ร ง ก เ ท พ ฯ :
 ราชบัณฑิตยสถาน.
 วิชัย ประสิทธิ์วิฑูริ์. (2542). *การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนด์ ลิฟเพรส.
 วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา. *หัวใจของการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนคริน
 ทรวโรฒ, 2563.
 สะอาด ภิญโญศรี. (2552). *การพัฒนาความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้น
 มัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โดยใช้รูปแบบการสอนแบบโยนิโสมนสิการ*.
ปริญญาพนินธ์ กศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไข
 เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545.
 สุคนธ์ สินธพานนท์. (2551). *การวัดผลการศึกษา*. กทม: ประสานการพิมพ์.
 สุมณ อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
 _____ . (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*.
 นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
 สุวิทย์ มูลคำ. (2549). *การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิด*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
 สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *20 วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมค่านิยม
 และการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
 Hills, P. J. A. (1982). *Dictionary of education*. London: Routledge & Kegan Payi.
